

Sygn. akt III USK 120/22

POSTANOWIENIE

Dnia 23 lutego 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania E. B.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy
o zasiłek chorobowy,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 23
lutego 2023 r.,
na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w
Legnicy
z dnia 3 lutego 2022 r., sygn. akt V Ua 35/21,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy na rzecz E. B. kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 9 kwietnia 2021 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Legnicy wznowił zawieszone 25 marca 2019 r. postępowanie wobec E. B. i ustalił podstawę wymiaru świadczeń zasiłku chorobowego, zasiłku opiekuńczego oraz zasiłku macierzyńskiego przysługujących E. B. w okresie od 10 września 2015 r. do 17 sierpnia 2018 r. w wysokości 3.818,33 zł. Nadto, zobowiązał E. B. do zwrotu nienależnie pobranego zasiłku chorobowego za okresy: od 10 września 2015 r. do 10 kwietnia 2016 r. - w wysokości 28.868,60 zł; od 3 czerwca 2017 r. do 30 listopada 2017 r. - w wysokości 19.533,52 zł; od 26 lutego 2018 r. do 2 marca 2018

r. - w wysokości 539,50; od 12 marca 2018 r. do 17 sierpnia 2018 r. w wysokości – 17.159,28 zł; zasiłku opiekuńczego za okresy: od 10 kwietnia 2017 r. do 2 czerwca 2017 r. - w wysokości 5.827,68 zł; od 1 grudnia 2017 r. do 6 grudnia 2017 r.- w wysokości 647,52 zł; od 2 stycznia 2018 r. do 23 lutego 2018 r. - w wysokości 5.719,76 zł; od 3 marca 2018 r. do 9 marca 2018 r. - w wysokości 755,44 zł; zasiłku macierzyńskiego za okres od 11 kwietnia 2016 r. do 9 kwietnia 2017 r. - w wysokości 39.282,88 zł, tj. w łącznej wysokości 118.334,28 zł wraz z odsetkami od dnia doręczenia decyzji do dnia zwrotu kwoty nienależnie pobranego świadczenia.

Wyrokiem z 16 września 2021 r. Sąd Rejonowy w Legnicy zmienił powyższą decyzję o tyle tylko, że odstąpił od zobowiązania ubezpieczonej E. B. do zwrotu zasiłku chorobowego, zasiłku opiekuńczego oraz zasiłku macierzyńskiego w łącznej wysokości 118.334,28 zł wraz z odsetkami (pkt 3 decyzji).

Sąd Okręgowy w Legnicy, wyrokiem z dnia 3 lutego 2022 r., w punkcie pierwszym odrzucił apelację odwołującą się od wyroku Sądu Rejonowego, w punkcie drugim oddalił apelację organu rentowego i w punkcie trzecim orzekł o kosztach postępowania.

W skardze kasacyjnej dotyczącej punktu drugiego wyroku Sądu Okręgowego organ rentowy zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: (-) art. 84 ust. 2 pkt 2 w związku z ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 1009 ze zm.; dalej ustawa systemowa), polegające na „niewłaściwej ocenie kwestii wprowadzenia w błąd organu rentowego, stanowiącej bezwzględną podstawę zwrotu nienależnego świadczenia oraz bezpodstawnym obciążeniu organu odpowiedzialnością; (-) art. 365 § 1 k.p.c. polegające na „braku kompleksowej oceny wyroku w sprawie V U 78/19”; (-) z ostrożności procesowej – „na brak orzeczenia w trybie art. 85 ust. 1 ustawy systemowej”.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania ze względu na „potrzebę wyjaśnienia zasadności przerzucenia na organ rentowy odpowiedzialności, za jego działania aktywne lub zaniechania, wyłączającej obowiązek zwrotu”. Podkreślił, że organ rentowy nie ma żadnego wpływu na zadeklarowanie wysokiej podstawy w celu uzyskania wysokich świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Decydująca jest wola ubezpieczonego wyczerpująca

w pełni znamiona art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej. Dalej stwierdził, że: „W ramach oceny zagadnienia celów powinno być ustalenie jakie inne przypadki mogą być uznane za świadomie wprowadzające w błąd”.

Odwołująca się, w odpowiedzi na skargę kasacyjną, wniosła o wydanie postanowienia o odmowie przyjęcia jej do rozpoznania i zasądzenie od skarżącego na swoją rzecz kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie przypomnieć należy, że Sąd Najwyższy, jako sąd kasacyjny, nie jest sądem powszechnym zwykłej, trzeciej instancji, zaś skarga kasacyjna (podobnie jak uprzednio kasacja) nie jest środkiem zaskarżenia przysługującym od każdego rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, a to z uwagi na przeważający w charakterze skargi kasacyjnej element interesu publicznego. Zgodnie z takim modelem skargi kasacyjnej, jej rozpoznanie następuje tylko z przyczyn kwalifikowanych, wymienionych w art. 398⁹ § 1 k.p.c., tj. wówczas, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1) bądź istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2) czy też zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub gdy skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (pkt 4).

W konsekwencji tego w art. 398⁴ § 2 k.p.c. wśród istotnych wymagań skargi kasacyjnej ustawodawca wymienił obowiązek złożenia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienie. Wymóg ten wiąże się z tzw. przedsądem, polegającym m.in. na możliwości odmowy przez Sąd Najwyższy przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania (art. 398⁹ § 2 k.p.c.), a jego spełnienie powinno przybrać postać wyodrębnionego wyводу prawnego, w którym skarżący wykaże, jakie występujące w sprawie okoliczności pozwalają na uwzględnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania i jednocześnie uzasadnieniu, dlaczego odpowiadają one ustawowemu katalogowi przesłanek. Ustawodawca nieprzypadkowo, konstruując wymagania skargi kasacyjnej, wyodrębnił w oddzielnych przepisach art. 398⁴ k.p.c. obowiązek przytoczenia podstaw

kasacyjnych i ich uzasadnienia (§ 1) i obowiązek przedstawienia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienia (§ 2).

Chodzi zatem o dwa odrębne, kreatywne elementy skargi kasacyjnej, które spełniają określone cele i podlegają ocenie Sądu Najwyższego, na różnych etapach postępowania kasacyjnego. Wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienie podlegają analizie na etapie przedsądu, natomiast przytoczone podstawy kasacyjne i ich uzasadnienie oceniane są dopiero po przyjęciu skargi do rozpoznania, w trakcie jej merytorycznego rozpoznawania. Oba te elementy muszą być więc przez skarżącego wyodrębnione, oddzielnie przedstawione i uzasadnione, a dla spełnienia wymogu z art. 398⁴ § 2 k.p.c. nie wystarczy odwołanie się do podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia, bo choć dla obu tych przesłanek argumenty mogą być podobne, to Sąd Najwyższy w ramach przedsądu bada tylko wskazane w skardze okoliczności uzasadniające przyjęcie jej do rozpoznania, nie analizuje zaś podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia. Skarga kasacyjna powinna być tak zredagowana i skonstruowana, aby Sąd Najwyższy nie musiał poszukiwać w uzasadnieniu jej podstaw pozostałych elementów konstrukcyjnych skargi ani tym bardziej się ich domyślać. Skarga kasacyjna jest wszak szczególnym środkiem zaskarżenia, realizującym przede wszystkim interes publiczny, polegający na usuwaniu rozbieżności w orzecnictwie sądów powszechnych oraz na wspomaganiu rozwoju prawa, zatem uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania powinno koncentrować się na wykazaniu, iż takie okoliczności w sprawie zachodzą (postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 31 stycznia 2008 r., II UK 246/07, LEX nr 449007, z dnia 10 marca 2008 r., III UK 4/08, LEX nr 459291, z dnia 9 czerwca 2008 r., II UK 38/08, LEX nr 494134 i z dnia 19 czerwca 2008 r., II UZ 18/08, LEX nr 496392).

Niniejsza skarga kasacyjna w zakresie wniosku o przyjęcie jej do rozpoznania nie czyni zadość wymaganiom stawianym temu nadzwyczajnemu środkowi prawnemu, bowiem nie wskazano w nim żadnej z przesłanek uzasadniających przyjęcie jej do rozpoznania.

Nawet gdyby uznać, że skarżącemu chodzi o istotne zagadnienie prawne na tle art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej, to należy przypomnieć, że, po pierwsze, sformułowanie istotnego zagadnienia prawnego uzasadniającego wniosek o

rozpoznanie skargi kasacyjnej powinno nastąpić przez określenie przepisów prawa, w związku z którymi zostało sformułowane i wskazaniu argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Dopiero bowiem wówczas Sąd Najwyższy ma podstawę do oceny, czy przedstawione zagadnienie jest rzeczywiście zagadnieniem „prawnym” oraz czy jest to zagadnienie „istotne” (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002 nr 1, poz. 11; z dnia 13 sierpnia 2002 r., I PKN 649/01, OSNP 2004 nr 9, poz. 158; wyrok Sądu Najwyższego z 14 lutego 2003 r., I PK 306/02, Wokanda 2004 nr 7-8, poz. 51). Sformułowanie istotnego zagadnienia prawnego w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. powinno przybrać postać porównywalną z formułowaniem zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości, o którym stanowi na przykład art. 390 § 1 k.p.c. Chodzi więc o przedstawienie wyraźnych wątpliwości co do określonego przepisu (normy) lub zespołu przepisów (norm), albo szerzej i bardziej ogólnie - wątpliwości co do pewnego uregulowania prawnego (instytucji prawnej). Z przedstawionego przez wnoszącego skargę istotnego zagadnienia prawnego musi jednak wynikać, jaki jest konkretny problem prawny, na czym polegają istotne wątpliwości (na przykład interpretacyjne), na czym polega rozbieżność w orzecznictwie i jakich kwestii owa niejednolitość dotyczy. Sformułowane zagadnienie winno zatem odwoływać się w sposób generalny i abstrakcyjny do treści przepisu, który nie podlega jednoznacznej wykładni, a którego wyjaśnienie przez Sąd Najwyższy przyczyni się do rozwoju jurysprudencji i prawa pozytywnego. (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 4 lutego 2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000 nr 7-8, poz. 147; z dnia 16 kwietnia 2008 r., I CZ 11/08, LEX nr 393883).

Po drugie, art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej doczekał się bogatego orzecznictwa Sądu Najwyższego a syntezy poglądów judykatury i doktryny dotyczących przesłanek uznania świadczenia za nienależnie pobrane w myśl przywołanego przepisu (co wywołuje obowiązek ich zwrotu na podstawie ustawy systemowej) na tle aktualnie obowiązujących i wcześniejszych regulacji prawnych dokonał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 stycznia 2019 r., I UK 416/17 (OSNP 2019 nr 7, poz. 90). Wskazał, że podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi w myśl art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej jest

po pierwsze, brak prawa do świadczenia oraz po drugie, świadomość tego osoby przyjmującej to świadczenie, płynąca ze stosownego pouczenia. Obie te przesłanki wystąpić muszą w trakcie pobierania świadczenia, a nie po zaprzestaniu jego wypłaty. Organ rentowy może domagać się zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tylko wówczas, gdy ubezpieczonemu można przypisać złą wolę. Obowiązek zwrotu obciąża tylko tego, kto przyjął świadczenie w złej wierze wiedząc, że mu się nie należy, co dotyczy zarówno osoby, która została pouczona o okolicznościach, w jakich nie powinna pobierać świadczeń (ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej), jak też tej osoby, która uzyskała świadczenia na podstawie nieprawdziwych zeznań lub dokumentów, albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd instytucji ubezpieczeniowej (art. 84 ust. 2 pkt 2 tej ustawy). W prawie ubezpieczeń społecznych „świadczenie nienależnie pobrane”, to nie tylko „świadczenie nienależne” (obiektywnie, np. wypłacane bez podstawy prawnej), ale także „nienależnie pobrane”, a więc pobrane przez osobę, której można przypisać określone cechy dotyczące stanu świadomości (woli) lub określone działania (zaniechania; por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2020 r., I UK 98/19, LEX nr 3067436). Świadomość nienależności świadczenia może mieć źródło w pouczeniu udzielonym przez organ rentowy co do okoliczności powodujących konieczność zwrotu świadczenia bądź też może wynikać z zawinionego działania osoby, która spowodowała wypłatę świadczeń. Konstatacja ta jest powszechnie podzielana w orzecznictwie (zob. wyroki Trybunału Ubezpieczeń Społecznych: z dnia 11 stycznia 1966 r., III TR 1492/65, OSP 1966 nr 10, poz. 247; z dnia 27 maja 1966 r., I TR 49/66, niepubl.; z dnia 13 października 1966 r., I TR 693/66, niepubl.; wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 lutego 1987 r., II URN 16/87, PiZS 1988 nr 6; z dnia 24 listopada 2004 r., I UK 3/04, OSNP 2005 nr 8, poz. 116). Przyjmuje się, że świadomym wprowadzeniem w błąd jest umyślne działanie świadczeniobiorcy, które ma postać zamiaru bezpośredniego lub zamiaru ewentualnego. W rozumieniu art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej, błąd stanowi następstwo świadomego działania pobierającego świadczenie, determinowanego wolą wywołania przekonania po stronie organu, że zostały spełnione warunki nabycia prawa do świadczenia lub świadczenia o określonej wysokości. Ów błąd wiąże się zawsze z pierwotną wadliwością rozstrzygnięć organu rentowego lub odwoławczego, z

etapem ustalania prawa do świadczeń, a jego istotną cechą konstrukcyjną, odróżniającą od innych uchybień, jest istnienie fałszywego wyobrażenia organu o stanie uprawnień ubezpieczonego, wywołanego na skutek świadomego zachowania osoby pobierającej świadczenie (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 grudnia 2008 r., I UK 154/08, OSNP 2010 nr 11-12, poz. 148; z dnia 5 kwietnia 2001 r., II UKN 309/00, OSNP 2003 nr 2, poz. 44; z dnia 8 stycznia 1999 r., II UKN 406/98, OSNAPIUS 2000 nr 5, poz. 196; z dnia 29 lipca 1998 r., II UKN 147/98, OSNAPIUS 1999 nr 14, poz. 471; z dnia 14 kwietnia 2000 r., II UKN 500/99, OSNAPIUS 2001 nr 20, poz. 623; z dnia 9 marca 2012 r., I UK 335/11, LEX nr 1212052; z dnia 27 stycznia 2011 r., II UK 194/10, LEX nr 786392; z dnia 20 maja 2004 r., II UK 385/03, OSNP 2005 nr 2, poz. 25; z dnia 9 lutego 2017 r., II UK 699/15; LEX nr 2255424).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się także na to, że pobranie świadczeń z ubezpieczenia chorobowego w zawyżonej wysokości (gdy na podstawie prawomocnego wyroku sądu została obniżona podstawa wymiaru zasiłków) nie zawsze stanowi przejaw świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 9 sierpnia 2018 r., II UK 211/17, LEX nr 2530685; z dnia 30 stycznia 2019 r., I UK 416/17, OSNP 2019 nr 7, poz. 90). Wniosek o świadomym wprowadzeniu w błąd organu rentowego jest natomiast uprawniony wtedy, gdy okoliczności faktyczne wskazują na swoistą zмовę między pracodawcą a pracownikiem (powiązanymi więzami pokrewieństwa lub innymi więzami osobistymi) co do ustalenia wynagrodzenia na poziomie jaskrawo nieadekwatnym do powierzonych pracownikowi obowiązków, z intencją, że w niedługim czasie ciężar tego wynagrodzenia przejmie organ rentowy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2022 r., I USKP 132/21, LEX nr 3478572).

W tym kontekście podkreślić należy, że istotnym zagadnieniem prawnym w rozmieleniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest zagadnienie nowe, nierozwiązane dotąd w orzecznictwie, którego rozstrzygnięcie może przyczynić się do rozwoju prawa. W konsekwencji nie można uznać, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.), jeśli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii przedstawianej w skardze i wyraził swój pogląd we wcześniejszych orzeczeniach (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 16 stycznia 2003 r.,

I PK 230/02, OSNP - wkładka 2003 nr 13, poz. 5; z dnia 10 marca 2010 r., II UK 363/09, LEX nr 577467; z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; z dnia 19 stycznia 2012 r., I UK 328/11, LEX nr 1215423; z dnia 19 marca 2012 r., II PK 294/11, LEX nr 1214578).

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398⁹ oraz art. 108 § 1 i art. 98 § 1 k.p.c. w związku art. 398²¹ k.p.c. w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 w związku z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 265 ze zm.).